

VIKERKAAR

EESTI NOORSOO
RAAMAT- AJARIRI

VIAASTAKAIR
TOIMETAJA
M. NURMIK

Nr. 7

ILMUB 10 NUMBRIT AASTAS

1931

IMEPRILLID

TÖÖKOOL TALLINNAS

Toimetaja L. Jürisson. Haapsalu, Võnnu tän. 13.

Mis tõi meile möödunud aasta?

Aasta 1930 on möödunud. Nüüd oleks paras aeg kokku võtta markide arv, mis nimetatud aasta jooksul ilmunud. Kui välja jätta postpakide margid, mis mõnedes üksikutes riikides tarvitusel, siis ulatub 1930. a. ilmunud markide arv 1660-ni. Viimastel aastatel on viisiks saanud trükkida marke mitmesuguste juubelite ja eriliste sündmuste puhul. Sääraseid

marke on trükitud möödunud aastal 614 tükki. Kui siia juure arvata veel 216 õhuposti marki, siis täpselt pooled ilmunud markidest, nimelt 830 tükki, on trükitud ilma erilise tarviduseta, sest paljudes riikides, kus õhupost sisse saetud, ei ole tarvitusel erilisi õhuposti marke. Möödunud aasta juubelimarkidest tuleks ära märkida Belgia ja Greeka sajaaastase iseseisvuse juubeli margid, Rooma luuletaja Virgiliuse 2000. sünnipäeva mälestusmargid ja paljud teised.

Üksikute maailmajagude järgi on ilmunud marke järgmisel arvul: Euroopas 640, Aasias 200, Aafrikas 330, Ameerikas 410 ja Austraalias 80, mis piltlikult kujutatud kõrvaloleval

joonisel. 1929. a. ilmus 1380 marki, sellega siis käesoleval aastal 280 võrra rohkem.

Markide vahetusest.

Jõulupühadeks korraldasime margikorjaja nurga lugejate vahel markide vahetuse. Ka eelseisvail kevadpühil korraldame samasuguse vahetuse järgmistel tingimustel:

1. Markide vahetusest osavõtja saatku 25 isesugust postmarki, juure lisades oma aadressi (selgesti kirjutada) ja postikuludeks 10 sendi eest postmarke järgmisel aadressil: L. Jürisson, Haapsalu, Võnnu tän. 13.

2. Margid peavad olema puhastatud paberist, täiesti terved, mitte väga mustalt tembeldatud ja kõigiti hääs seisukorras.

3. Saadetised loositakse saatjate vahel, nii et iga markidesaatja saab tema poolt saadetud markide vastu 25 teissugust marki.

4. Saadetiste vastuvõtmise viimne tähtpäev on 1. aprill s. a.

5. Väljaloositud margid saadetakse osavõtjale kätte kevadpühiks.

6. Kolmele osavõtjale, kelle saadetised osutuvad väärtuslikumaiks, antakse toimetuse poolt kolm preemiat: I 30 isesugust marki. II 20 isesugust marki ja III 15 isesugust marki. Preemiate saajate nimed avaldatakse „Vikerkaar“ aprillikuu numbris.

Heroilisi aegu mälestades.

Vabaduspäeval, meie vabariigi sünnipäeval, tuletame aktustel ja paraadidel meele võitlusi, mis peetud vaba Eesti eest enne ja nüüd, muistses ja viimses vabadussõjas.

Need aktused pakuvad meile ülevaid elamusi, sest sääl tunneme endid r a h v a n a, vägeva tuhandeaastase tamme aastakasvudena, lehtedena. Sügis riisub tammelt ta lehekrooni, kuid uus kevad ehib ta uue lehestikuga. Vana rahvapõlv vajub mulda, et uus seda uhkemalt võiks tõusta. Kuid iga teadlik tammeleheke tunneb, et kuski sügavas maapõues on juured, mis tüve kaudu saadavad temasse niiskust ja rammu.

Kui lehed on tamme olevik, siis peab ta küll kandma tüves märke oma minevikust. Need vanad auväärt haavad ja armid ta kehas jutustavad meile, kui mitu laastavat maru seda hiiglast on väänanud ja vintsutanud.

Rahva elukanga, nii kaugele kui ta enesemälestamine küünib, rullib meie ette lahti meie ajalugu. See kõneleb meile, et oleme olnud vanastigi vaba rahvas, sõlminud lepinguid ja pidanud sõdu oma naabritega. Ja meie valitsejaid kutsuti vanemaiks niisama nagu tänapäeval. Tundsime küll muistegi laensõna „kuningas“ (konung, König), kuid olime nii uhked oma keelse nime üle, et võõralt laenatud sõna tarvitasime ka ainult võõraste valitsejate kohta. Nii et ärgu öeldagu midagi — meil olid ka kuningad, kuigi me neid just selle nimega ei nimeetanud.

Meid, väikest killukest lääne-soome rahvaste peres, kes olime veidi lahku läinud sugulaste suurest seltsist ja peatunud siin tuulemarusel rannamaal, — meid piirasid lõunast, läänest ja idast suured ja sõjakad rahvad, kes meile igast küljest võisid pääle langeda. Pidi tõesti olema palju julgust ja enese-

usaldust meie vapratel esiisadel, et julgesid jääda siia peatuma. Peagi tulid vaenlased meie maad röövima ja laastama, külvates surma ja hävitust. Kuid ka meie mehed ei maganud: malev kutsuti kokku ning anti röövlitele rauda ja terast vastu ja kohutati nad koju tagasi.

Kui oli vaenlane meie mehed kord juba alarmeerinud, ega siis nii vähesega lepitud: tehti omakorda vägev surmasõit vaenlaste maale. Võlg võõra oma, kus seda võis kinkida. Polnud ju siis veel rahvusvahelisi õigusi kedagi kaitsmas, vaid maksis seesama küünte ja hammaste säädus mis loomariigis.

Ühest küljest olid meie riigi rajad siiski üsna hästi kaitsitud — nimelt mere poolt. Saartel asusid meie kuulsad merikuningad — vikerlased, naaberrannamaade hukatus ja hirm. Kuid tõenäoline, et see kaitsitud seisukord meile teisest küljest end kibedasti kätte tasus. Nähtavasti said Saksamaale meie saarlaste viikingisõidud juba liig tüütavaks, nii et kogu maale viimaks püha sõda kuulutati. Ja siis jõudis viimaks aeg, kus „Kalevipoja“ laulusõnade järele

„norkus seisvad meie noored,
mure muljub meeste meeli:
mõök ei mõista rauda murda,
terast kirves killustada.“

Ligi veerandsada aastat kestnud sõjas oli rahva elujõud seevõrra välja kurnatud, et ta oli sunnitud alistuma raudmeeste ülivõimule. Rahvas oli küll surutud orjaikkesse, kuid ta vaim — kalevikangelase vaim — jäi vabaks. Seda osutavad pärast õnnetut lahingut metsaüksidusse tõmbunud Kalevipoja sõnad raudmeeste saadikuile:

„Elan ennem üksipäini
mehe kehva kombe'ella,
kui et sulgun sunni alla,
võõra võimu kammitsasse.
Kalevite kanget kaela
saa ei kütke kinnitama,
orjaike ormandama.“

Sada aastat elasid eestlased võõra ikke all ja parandasid oma sõjahaavu. Siis — jüripäeva ööl 1343. — lõi äkki leekima

Tasuja märgutuli, mis kutsus kogu rahva üles tagasi võitma oma kaotatud vabadust.

Jüri-öö mäss, nagu teame, lõppes õnnetult ja maksis meile 30.000 kangelase elu.

Kuid vana Vahuri, kelle pojapojast sai jüri-öö kangelane Tasuja, sellesama vana Vahuri vaim elab meiski, kuigi ta end ilmutab harva. Ta on saanud kunstilise tihenduse niisugustes teostes, nagu „Bernhard Riives“ ja „Salmisto“.

Ja kui me vabaduspäeval austame neid muinaskangelasi, kel oli julgust ja mehemeelt tõusta nagu üks mees üles oma maa rõhujate vastu, siis me ei unusta ka neid kangelasi, meie isasid ja vendi, kes kuussada aastat hiljemini viisid võidurikale lõpule selle võitluse ning viimases vabadussõjas võitsid oma põlised vaenlased, nii et pärast pikki aastasadu saime taas iseseisvaks.

Nende 30.000 kangelasega, kes langesid aastal 1343., maeti meie vabadus mitmeks aastasajaks. Kuid mitte igave-seks. Maapõue kätketud vabadus on nõudnud aastakümneid ja sajandeid suremiseks ja maamullas uude tervemasse ellu ärka-miseks ja see nõudis veel sajandeid kasvamiseks ja arenemi-seks, kuni koitis kord ülestõusmise hommik paljukannatanud rahvastele ja nende uljaile vabadusvõitlejaile. Vanade vägi-laste põrmust tärkas uus vabaduse oras ja kasvasid täieks me-heks meie hõimu vabaduse ja igivanade õiguste uljad kaitsjad.

* * *

Vanad vikerlased olid vahvad sõjasangarid, sest teisiti ei saanud siis kaitsta oma eluõigust. Meie, noored vikerlased, ei taha hiilata sõjaliste vägitegudega. Ajad on nüüd sootuks tei-sed. Rahvad suruvad üksteisel sõbrakätt, ühinedes suureks ja vägevaks vennaspereks. Sõjakirves on maetud maha ja loode-tavasti jäävalt.

Kui aga siiski peaks ähvardama „vikerlaste varjuvalda“ — meie tuulist kodumaad — sõjahädaoht, siis ärkab ka meis va-nade vägilaste vaim, nii et meiegi suudame sooritada isamaa-lisi vägitegusid, nagu meie vaprad esivanemad muistses va-badussõjas, või meie isad ja vennad viimases vabadussõjas, kus anti vääriline revanš muistsete kaotuste eest.

N.

Imeprillid.

Ühes ilusas idamaises linnas elas muiste vana naine, nimega Mariana. Aga inimesed nimetasid teda prillimooriks, sest tal olid suured paksuklaasilised prillid kõvade sarvsangadega. Eit ei elanud mitte kesklinnas, vaid kaugel vaeste linnaosas. Säälgil oli ta hurtsik kõige vähem ja viletsam. Aga see oli sellegipärast küllalt suur eide ja ta ilusa tütre, Fatmene, jaoks, kes elas vanaema juures.

Aga ärge arvake, et Mariana oleks nurisenud või häaldanud. Just vastupidi: ei leidunud inimest, kes oleks olnud kõigea ni rahul nagu Mariana. Ja kõige imelikum oli see, et kõik ta asjad püsisid ilusad ja hääd. Ta kandis üht ja sama vana kulunud villast kleiti niihästi talvel kui suvel. Ja kui inimesed teda seepärast pilkasid või haletsesid, naeratas eit ja ütles: „Mis te siis tahaksite? Mu kleit on ju ometi nii peen ja ilus. Ma ei vahetaks seda isegi kuninganna hiilgavate riie-tega.“ Kui ta hommikuti sõi oma vesist jahukõrti, uskus ta selle olevat šokolaadi, ja kui ta lõunaks sõi kartuleid — paremat rooga sai ta harva — ja keegi tahtis anda talle sinna juure tükikese liha, siis keeldus ta vastu võtmast ja arvas, et isegi sultanil olevat harva paremat rooga laual. Harva oli eidel talvel puude ostmiseks raha, ja ta viletsas toakeses oli väga külm, tema aga ei tunnud külma. Sest kui ta avas ahjuukse, nägi ta tule rõõmsalt leegitsevat, ja ta meel muutus ka soojaks ja rahulikuks.

Selle põhjuseks, et eide meelet kõik oli nii hääd, olid ta prillid. Kõik paistis talle ilus, kogu maailm oli tema meelet nagu paradisi.

Inimesed ei teadnud, et ta prillidel oli selline imevõim, ja kui nad kuulsid Marianat sellest rääkivat, arvasid nad, et ta ei ole täie mõistusega, ja naersid teda. Teised jälle tahtsid Marianale selgeks teha, et tal ei ole õigus, et ta kleit oli vana, ta kolle külm ja ta toit vilets — ja nad said vihaseks, kui ta neid sugugi ei uskunud. Teised jälle tahtsid aidata Marianat armuandide ja kingitustega, ja nad haavusid, kui ta neid vastu ei võtnud, vaid ütles: „Mina ei vaja midagi, olen ju niisama rikas nagu sultan, pidage kõik endale, teile läheb kõike seda enam vaja kui mulle.“ Nii oli nende pärast sagedasti riieldud, ja lõpuks oli asi läinud nii kaugele, et Mariana ja Fatmene elasid täiesti lahus muist inimestest. Ainult üks võõras käis nende juures ega lahkunud säält millalgi — nimelt rahulolu.

Aga täna olid nad siiski läinud inimeste sekka, sest linnas oli parajasti suur pidupäev. Noor sultan Abdallah asus nimelt

oma lossi. Mõne kuu eest oli surnud ta elatanud isa, ja poeg oli pärinud riigi. Esiti oli noor valitseja teinud palverännaku prohveti hauale ja palunud säääl jumalat, et ta õnnistaks tema valitsust ja ta alamaid. Seejärele ta oli tulnud tagasi päälinna, ja täna pidi ta astuma troonile. Seepärast olid kõik inimesed jalul, kõik aknad, rõdud ja katused olid rahvast täis. Need, kes mujal ei olnud kohta leidnud, olid asetunud seisma pätänavale, mida mööda pidi minema valitseja.

Inimhulga esirinnas oli ka Mariana oma ilusa tütretütrega. Mariana rõõmutses niiväga, et ta varsti pidi näha saama sultanit; sest ta oli usklik hing ja armastas noort valitsejat, kellest kõneldi juba nii palju ilusat ja hääd. Kõik inimesed olid piduriideis, ainult Mariana oli tulnud oma äripäevaülikonnas — tal ei olnud ju muud. Seda panid inimesed pahaks ja nõudsid, et ta läheks vähemalt eesreast ära, et sultan teda ei näeks. Aga Mariana ei olnud sellega nõus, ta vastas: „Sultanil on kindlasti väga hääd meel, kui ta näeb mind, sest mul on ju nii ilus ülikond, ei ole tal endalgi paremat.“ See oli inimeste meelest siiski liig. „Mis see vana rumal eit enesest arvab?“ hüüdsid nad.

„Sultanilgi ei olevat paremaid riideid kui temal, vanal närakal?“ Tekkis tüli ja kisa, ja kindlasti oleks eide käsi käinud pahasti, kui mitte säälsamas ei oleks saabunud sultan ja kõik muu ununenud.

Kostsid rõõmuhõiskesed: „Elagu sultan!“ ega tahtnud tulla lõppu rättide lehvitamisele, lippude hõilutamisele, lilledele ja rõõmuhüüdeile. Kui tore oli ometi noor valitseja! Ilus, suursugune, toredasti riietunud, istus ta oma valge ratsu seljas ja tänas rõõmsalt ja armulikult rahvast piduliku vastuvõtu eest — ja siis kadus ta lossi. Aga rahvas ei olnud teda veel küllalt saanud vaadata. Ikka uuesti ja uuesti kogunes inimesi suurtes salkades imetlema oma valitsejat, niipea kui ta aga ilmus nähtavale. Ka Mariana oli teiste hulgas, olgugi et tema pääle vaadati põlastavalt ta vanade riiete pärast. Ja kui tüli nende riiete pärast kunagi ei vaikinud, märkas viimaks ka sultan seda eite, kelle pääle kõik olid pahased, ja ta lasi oma visiiri küsida tüli põhjuse järele. Kui Abdallah teada sai, miks tülitseti, käskis ta, et vana naine jäetaks rahule. Nüüd võis see segamata imetleda sultanit.

Fatmene jäi harilikult koju; ta oli usin, tubli tüdruk ega tahtnud hooletusse jätta oma töid. „Olen ju veel nii noor,“ oli tal viisiks öelda, „küll ma jõuan näha veel palju ilusat: nüüd tahan tööd teha ja lasta vanaema välja minna, on ju tema nii palju tööd teinud.“ Öhtul koju tulles jutustas eit tütarlapsel, mis ta oli näinud: kuidas oli välja näinud sultan ja mis-

sugused riided olid tal olnud. „Jah,“ ütles Mariana, „see on küll imelik. Iga päev mõtlen, et ei või enam olla ilusamaid riideid kui need, mis olid täna sultanil seljas. Aga järgmisel päeval on tal veel ilusamad ja toredamad. Ja ometi — — —“

Eit jäi vait ja näis vaibuvat tumedaisse mõtteisse. Hämastunud küsis Fatmene:

„Mis siis? Mida sa mõtled, vanaema?“

„Ja ometi,“ jätkas Mariana, „ei ole sultan enam nii ilus. Mulle paistab, et ta ei ole enam nii rõõmus kui esimesil päevil. Kõige ilusam temas oli just rõõm, mis säras ta silmist.“

„Sääl sa oled kindlasti eksinud, vanaema.“

„Aga laps, sa tead ju, et minu prillid ei peta. See, mis ma nende läbi näen, on tõsi.“

Fatmene pidi seda möönma ja ta ei vaielnud enam vastu. Aga kogu õhtu mõtlesid mõlemad noorest valitsejast ja ta nukrusest.

Aga kuidas kokkus Fatmene, kui järgmisel hommikul õige varakult tuli üks sultani sulastest oma isanda nimel käskima Marianat lossi minna. „Oh Allah,“ õhkas ta, „kui ometi sultan ei oleks vihastunud ega laseks mu vanaema ära hukata.“ Mariana rahustas last ja läks julgelt sulasega kaasa.

Lossis nägi ta kõiki neid toredusi, mida teised kunagi näha ei saanud, kõrgeid, avaraid marmorsaale, mis oli ehitud kullaga, pärlidega ja kalliskividega ja mille seinu katsid imekaunid pildid ja vaibad. Igalpool oli purskkaeve, mis levitasid endi ümber jahedust ja häid lõhnu. Kõige toredamas saalis istus sultan kuldseil troonil. Kui Mariana sisse astus, käskis sultan oma ministrid ja sõdurid ära minna, Marianat aga käskis ta istuda enda kõrvale. Tal näis olevat raske kõnelda, viimaks ütles ta ometi: „Mariana, kas võid arvata, miks olen lasknud su siia kutsuda?“

„Ei, olen vana, lihtne naine, ei mina tea, mis tahab minult mu isand ja mu sultan.“

„Mulle on jutustatud,“ jätkas Abdallah, „et sa oled kõigegega rahul ja sinu meelest kõik on häa ja ilus.“

„See on tõsi,“ vastas Mariana, „mina olen alati rahul. Aga kas see ei oleks ka suurim patt, kui ma seda ei oleks?“

„Aga sa oled ju väga vaene, Mariana, ei ole sul lossi, kallihinnalisi mööbleid, ilusaid aedu, teenreid, toredaid hobuseid, hääd rooga ega — —“

„See ei ole tõsi,“ katkestas teda Mariana, „häd rooga on mul küll, ehk veel parematki kui sinul. Täna hommikulgi jõin šokolaadi, mille sarnast sul kindlasti kunagi ei ole olnud. Ei ole sul tarvis seepärast naerda,“ jätkas ta natuke pahaselt, kui sultan naeratas. „Ja kuigi mul ei ole losse, puiestikke ja kõiki

sinu varandusi, ei ole ma sellegipärast veel vaene. Minu maja on ka ilus.“

Siis hakkas ta sultanile jutustama, kui kena ja armas oli ta kodus. „Parem ei või olla kellelgi,“ ütles ta lõpuks, „ainult ehk sinul, kõrge isand.“

„Jah, vaata, Mariana, minul on kõik, mis maailmas üldse on võimalik saada. Kui ma hommikul ärkan, pakub teener mulle suurepäraselt kohvi, orjaneid laulab mulle gitarri saatel, teine lehvitab mulle jahedust. Siis tulevad luuletajad mulle lugema oma luuletisi, kunstnikud näitavad mulle oma uusi teoseid ja kõige targemad õpetlased võistlevad au pärast võida äratada mu huvi sügavamõtteliste kõnelustega. Enne kui olen jõudnud avaldada oma soovi, on see juba täidetud. Ja siiski ei ole ma õnnelik ega rahul. Kõik, mida näen ja kuulen, tundub olevat igav ja tühi, miski ei rõõmusta mind, ja päevad muutuvad nii pikaks, et juba hommikul soovin: oleks juba öhtu ja magamamineku aeg.“

Sultan vaikus äkki, just nagu Marianalt vastust oodates, aga see vahtis mõtteis enese ette ja oli vait.

„Seepärast, Mariana,“ jätkas sultan, „olen kutsunud sinu siia. Suurvisiir jutustas mulle, et sina olevat alati rõõmus. Ütle mulle, millest see tuleb? Kui sa avaldad mulle oma saladuse, tasun sulle vürstlikult.“

Mariana võttis oma prillid kätte ja ütles:

„Katsu, mu isand, neid. Ehk vahest muutub siis kõik paremaks. Aga pea meeles, sa pead ise igal hommikul ja öhtul neid puhastama, muidu lähevad nad tuhmiks. Lase end hommed äratada juba päikese tõusul ja tee esimene katse.“

Seda öeldes andis eit prillid sultanile ja läks ära, ilma et oleks oodanud tasu ja tänu.

Abdallah tahtis niiväga proovida prille ja vaevalt suutis ta öhtut ära oodata. Ta heitis varakult puhkama ja käskis teenreid äratada teda päikese tõusul. Nii tehtigi, ja suur oli teenrite hämmastus, kui nad sisse astudes nägid sultani juba ülevall olevat. Sultan saatis nad minema, sest ta tahtis ise riietuda. Vaevalt olid teenrid ükselt väljas, kui ta hakkas üsna särgiväel nühhkima prille, nii et higi voolas ta otsaesiselt. Seejärele riietus ta kiiresti ja läks, prillid ninal, aeda.

Sultan ei saanud aru, mis sündis, aga kogu maailm paistis talle teissugusena ja ta isegi tundis enda olevat muutunud. Tal oli parem olla kui kunagi enne. Kui heledalt paistis päike, kuidas sätendasid kastehelmed rohukörtel ja kui karastavalt puhus hommikutuul! Ta läks puistikus ikka kaugemale ja kaugemale teid mööda, mida ta kunagi enne ei olnud käinud. Need ei viinud aga mitte toredasti kaunistatud koobastesse,

marmorkujude juure, ka mitte templeisse ega lehtlaisse. Ei, need viisid metsa, kus metsikult kasvasid kõrged plataanid ja tugevad tammed ja kus kirendades õitsesid sinililled, võõrasemad ja kannikesed. Kõik näis olevat sultani meelest nii imeiline, ja ta arvas enese enne pimedat olnud, sest et ta midagi ei olnud märganud. Iga heinakõrs oli imeilus, mõned suured ja tugevad, mõned saledad ja peened. Kogu niit tuletas hommikukastes meele hõbedasäralist loori. Sääli siristasid rohutirt-

„Katsu, mu isand, neid.“

sud ja lähedases lombis krooksusid konnad. Ja see kuuldus sultanile ilusam kui laul ja mandoliinimäng. Ta noppis siit-säält lillekese, valge, sinise, punase või kollase. Hardus valdas teda ja ta mõtles, kuidas Jumal oli loonud pisemagi asja looduses armsaks ja ilusaks, kõigile neile rõõmuks, kes käivad avasilmi ja rõõmumeeli ta ilusas maailmas. Ta heitis niidule pikali, ja viimaks lasi ta suures rõõmus kukerpalligi.

Seda ta siiski pisut häbenes. „Sest,“ mõtles ta, „mis ütlevad inimesed, kui nad näevad, et mina, kõikvõimas sultan, nii mitme miljoni inimese valitseja, lasen kukerpalli?“ Aga õnneks

ei olnud seda keegi muu märganud kui väike valge koer, kes rõõmsasti haukudes hüppas sultani ümber. Sultan ei oleks seda muidu sallinud, aga nüüd, olles hääs tujus, meeldis talle väikese looma selts. Ja nii läksid nad mängeldes piki niite ja aasu kesteab kui kaugele.

Aga varsti hakkas Abdallahil paha. Ta tundis kõhus ime-likku tunnet, mis teda vaevas. Kas oli säääl vahest kuri uss, kes teda söi? Sultan ei teadnud, ega võinud seda seletada koergi. Äkki nägi ta puude vahel pisikese maja. Selle esisel istus vanapoolne mees naise ja poegadega. Igaühe kõrval oli labidas, reha ja hark. Need olid talupojad, kes olid põllul tööd teinud ja sõid nüüd hommikusööki, piimaleent ja haput leiba. Nad ei tunnud sultanit. Aga kui ta sõbralikult palus luba osa võtta nende söömaajast, siis pakkusid nad seda talle häämeelega.

Sultan söi ühe leivatüki ja taldrikutäie leent teise järele, ja need tublid inimesed rõõmutsesid ta hää isu üle. Sultan ei suutnud küllalt kiita toitu ja kinnitas, et miski roog ei olnud talle nii hää maitsnud. Ja ta ei uskunud, et see oli ainult hapu leib ja piimaleem, vaid ta väitis, et olevat söönud midagi eriliselt peent.

„Oi ei, isand,“ ütles vanamees, „teil oli ainult tugev nälg, seepärast maitses toit nii hää.“

Aga Abdallah väitis: „Ei, näljane ei ole ma kunagi olnud, ega ole nüüdki,“ ja ta palus varsti jälle tohtida tulla. Nad lubasid häämeelega, aga ei võtnud sõrmust, mida võõras tahtis neile anda. „Sest,“ arvasid nad, „meie ei kostitanud teid raha eest, vaid Jumala ja teie rõõmsate ja hääde silmade pärast. Elage hästi, isand, ja tulge pea tagasi.“

Sultan läks südamlilikult tänades oma koeraga minema. Kui ta lossi jõudis, olid säääl kõik pää kaotanud. Oli juba kardetud, et talle on juhtunud mõni õnnetus. Aga nad rahuncsid, kui nägid sultanit, ja imestasid ainult ta hääd tuju ja suuri prille. Ja et nad igas asjas tahtsid oma isandale järele teha, teesklesid nad, nagu oleksid rõõmsad, ja panid prillid ninale. Aga need olid harilikud prillid, mitte imeprillid, nagu olid sultanil, ja seepärast ei olnud neist mingit kasu, ainult prillitegijail olid hääd päevad ja need hõõrusid häämeele pärast käsi ja naersid.

Nii oli Abdallah mitu nädalat rahul ja rõõmus ega rõhunud teda muud mured kui see, et vana Mariana ei tahtnud tasu ega tulnud enam lossi. „Säääl olen ülearune,“ arvas ta, „ja minu meelest on parem olla kodus rahu.“ Siis juhtus kord, et sultani juure tuli võõrsile vägev kaliif Beniro Baibai. See oli olnud Abdallah'i isa hää sõber, ja ta tuli nüüd, olles teel prohveti hauale, tervitama noort valitsejat. Tal oli kaasas mitu

sada toredasti riietatud teenrit. Kõik ratsutasid uhkete hobuste või suurte kaamelite seljas ja neid oli nii palju, et kestis kindlasti pool tundi, enne kui kõik olid tulnud lossi väravast sisse. Võõra auks peeti pidu, kuhu olid kutsutud kõik maa kõrged isikud. Pakuti kõige paremaid roogi ja joodi palju veini, ja sellest muutusid inimesed jutukaks ja avameelseks. Selliseks muutus kaliifki ja söömaaja lõpul ta küsis sultanilt:

„Abdallah, miks kannad sa sääraseid prille? Nad ei ole ju sugugi ilusad, ja sinu silmad on ju hääd?“

„Need on imeprillid, need on mulle kallimad kui pool minu riiki; seepärast igal hommikul ja öhtul nühin neid ise pool tundi, et nad püsiksid selged.“

Selle pääle naeris Beniro täie suuga, nii et sultan natuke ärritus. Aga ta ei näidanud seda, vaid küsis Benirolt, mis talle nii kangesti nalja tegi.

„Noh,“ ütles kaliif, „see on ometi liig veider. Ma ei ole veel kunagi näinud sultanit, kes midagi ise teeb. Kas sa vahest ise oma saapaidki ei viksi?“

„Ei,“ vastas Abdallah.

„Hää küll,“ ütles Beniro, „kui sa nüüd neid prille tahad kanda, siis olgu päälegi. Aga ega sa neid enam ise puhasta, see oli sinust ju ainult rumal tuju?“

Ja kaliif naeris nii südamikult, et Abdallahki pidi lõpuks sellega ühinema, ja varsti olid nad jälle kõige paremad sõbrad. Kesköö ajal istus Beniro jälle oma ratsu selga ja jätkas ühes oma kaaslastega reisi. Sest suure kuumuse pärast tahtis ta reisida öösi.

Sultan läks oma magamistuppa; ta oli õige väsinud. Aga sellest hoolimata tahtis ta harjunud kombe järele hakata prille puhastama. Siis tulid aga talle meele kaliifi pilkesõnad. „Täna,“ mõtles ta, „võib ustav Ibrahim mind aidata.“ Ja ta andis prillid teenrile, käskis neid hõõruda pool tundi, heitis ise puhkama ja uinus kohe.

Järgmisel hommikul olid prillid nagu alati ennegi sultani voodi ääres. Ta tõusis üles, kartes, et prillid on ehk tuhmiks läinud. Seepärast ohkas ta kergendatult, kui nägi, et need olid niisama selged kui harilikult. Ta kiitis vana Ibrahimit ja lasi teda ka edaspidi prille puhastada. Sultan arvas ju võivat usaldada seda tublit meest.

Aga ühel hommikul — oh õnnetust — kui sultan jälle pani prillid ninale, olid need läinud tuhmiks, ega näinud nende läbi enam midagi. Sultan sõimas Ibrahimit laiskklejaks ja logardiks. Aga see kinnitas: „Mina olen süütu, olen puhastanud prille, ja kui ma nad viimati käest panin, olid nad veel selged ja läbipaistvad.“

Sultan kutsus Mariana ja jutustas talle, mis oli juhtu-

nud. Kui eit kuulis, kuidas oli ümber käidud ta kalliste prilidega, sai ta hirmus vihaseks. See muidu nii rahulik ja vaikne inimene oli nagu ümber muudetud ja ta hüüdis sultanile:

„Nii vähe sa hoolisid mu kingitusest! Ma olen annud sulle kõige kallima kingi, mis inimesel võib olla; see on väärtuslikum kui kogu su riik, ja sina oled hävitanud selle.“

Sultan tahtis andeks paluda ja seletada Marianale põhjusi. See ei tahtnud aga midagi kuulda, muutus ainult üha ägedamaks ja hüüdis viimaks sultanile:

„Ei mina sind aita. Sa ei ole nii kalli kingi väärt, niisugune logard!“

See oli Aldallahi meelest siiski liig. Teda, vägevast valitsejast, julges vaene vanamoor nimetada logardiks? Vihatujus käskis ta Mariana kinni võtta ja viia vanglasse, aga prillid viisati kaevu, mis oli nii sügav, et keegi säält vett kätte ei saanud. Seepärast arvasid inimesed, et see ei olnud mingi õige kaev, vaid tee põrgusse. Ja rahva suus kutsuti kaevu Pahareti kaevuks.

Mariana vaeseke oli vanglas vee ja leiva pääl ja võis nüüd selle asja üle järele mõelda, et maailma vägevatele ei või öelda oma mõtteid liig selgesti otsekohe näkku. Ja kui ta mõtles oma armsa tütre tütre, ilusa Fatmene pääle, sai ta väga kurvaks ja nuttis kibedaid pisaraid. Aga see kõik ei kestnud kaua. Ja kuulge nüüd, mis sündis.

Tol ajal rändas Idamail noormees, keda rahvas nimetas viiuldaja-Günteriks. Ta oli tulnud kaugelt saarelt ja oli välimuselt üsna teissugune kui inimesed sultani maal. Tal olid selged sinised silmad, heledad juuksed ja nagu nii õrn nagu persikaõis. Ta mängis oma viulit igalpool, kuhu iganes tuli, ja mängis seda nii imekaunisti. Esiti kõlas ta mängust sügav kurbus, siis rõõmus lootus ja viimaks hõiskav rõõm. Ei leidunud kedagi, kes ei oleks talle järgnenud ja keda ta mäng ei oleks võlunud. Pahad inimesed unustasid paha, mis neil oli meeles, ja aitasid neid, keda olid tahtnud taga kiusata. Vana viha hävis mängu kuulates südameist ja kibedus kadus hingest. Kurvad said rõõmsaks, õnnetud rahulikuks. Loomad ja taimed, isegi elutu loodus näis imetlevat noormehe võluviise. Loomad kuulatasid, puud kummardusid maha, lilled pöörsid oma pää mängu poole ja majad avasid väravad, ukсед ja aknad, et lasta viise sisse hoovata.

Ühel õhtul tuli noormees päälinna. Oli juba pime, ega pannud keegi teda tähele, ja see just oligi ta meele pärast. Sest ta tahtis minna vanglasse aitama vana Marianat, kelle raskest saatusest ta oli kuulnud kõneldavat. Ta istus vangla lähedale müüri varju ja ootas, kuni tuli kesköö ja kõik inimesed

magasid. Siis hakkas ta mängima, esiti tasa, kartes ja väri-sedes, siis ikka kõvemini, heledamini ja rõõmsamini.

Mariana hõõrus une silmist ja kuulas. Ta ei saanud aru, mis see oli. Kas ta oli näinud und? Või oli ta oma prillid tagasi saanud? Kas maailm oli jälle niisama ilus nagu enne? Kas elas ta jälle Fatmenega oma majakeses? Ja mis see oli? Sest ta vangikongi uks ja aknad avanesid ja sisse tungis rõõmsaid viise. Eit ei mällanud enam sees olla. Ta ruttas välja, sinna, kuhu kutsusid teda helid, ja keegi ei pidanud teda kinni. Sest kõik vangivahid ja palju rahvast seisis imelise noormehe ümber, kes kuuvalguses paistis nõiduslikuna ja äraseletatuna nagu taevaingel. Kui ta nägi Mariana tulevat, lakkas ta mängimast ja käskis inimesed koju minna. Aga Mariana viis ta koju ja palus, et ta jääks sinna ega näitaks end kellelegi. Ta ei tahtnud kauemaks jääda, sest tal oli veel palju teha sel ööl. Ja ta ruttas sultani lossi.

Abdallah magas oma voodis. Aga uni ei tahtnud tulla; sest ta mõtles ülekohtu pääle, mis ta oli teinud Marianale, ja ta oleks häämeelega vahetanud oma osa töömehega, kellele raske töö ja hää sisetunne toovad hää une. Siis kajas tänavalt tasane kutse, mis muutus ikka selgemaks ja tungivamaks. Sultan hüppas asemelt, tõmbas üleriided selga ja ruttas üksi ja märkamatu lossist vanglasse. Ta tahtis eide vabastada vanglast ja viia koju; aga ta ei leidnud teda. Ahastuses jooksis ta eide majakesse.

Mariana tundis ta juba kaugelt, sest ilm oli juba läinud valgeks. Aga ta ei tahtnud, et sultan teda näeks — oli ju viuldaja teda keelnud end kellelegi näitamast. Seepärast ta käskis Fatmene minna sultani juure ja öelda, et vanaema oli vanglas ära surnud. Tütarlaps tegi nagu talle öeldud. Sultan hakkas nutma ja kaebama ja süüdistas ennast eide mõrtsukana, sest see oli ju kindlasti surnud kurvastusest, et teda oli heidetud vangitorni.

Fatmenel hakkas sultanist kahju ja ta oleks häämeelega tõtt öelnud; aga seda ta ei tohtinud ja ta vaikis. Abdallah avaldas talle südamlikult kaastundmust; oli ju Fatmene nüüd täieline orb. Aga tema tahtis tütarlapse eest hoolt kanda ja saatis talle veel samal päeval sada kaamelit, kulda, pärleid ja kõikisugu aardeid. Fatmene ei võtnud midagi vastu, aga Abdallah ei jätnud teda rahule, vaid palus: „Ma ei jäta sind üksi, ja kui sa ei hooli mu kingitustest ega mu abist, siis tahan ometi jääda su juure, et kaitsta sind varaste ja pahade inimeste eest.“

Nii jäi sultan vana Mariana majja ja katsus lohutada Fatmenet nii hästi kui suutis. Vanaema oli väikeses põõningukambri ega näidanud ennast. Sultan arvas, et ta oli vanglas

surnud. Igal õhtul läks Fatmene vanaema juure ja jutustas talle, mis päeval oli juhtunud, ja sai talt nõu.

Aeg kulus. Sultan aitas Fatmenet kus iganes võis, kandis kaevust vett, tõi lähedast metsast puid ja õppis neid kirvega lõhkuma. Fatmene laulis talle tänuks ilusaid laule või jutustas oma kogemust ja muude inimeste elust. Sultan jälle kõneles oma noorusest, elust isa lossis ja teistest vürstidest ja nende elust. Ja aeg lendas mõlemail nagu linnutiivul. Sest kummalegi oli uus ja õpetlik kuulda teist jutustamas. Päev-päevalt said nad rõõmsamaks ja tuttavamaks, ja sultan ei lakanud imetlemast, kuidas ta võis viibida väikeses onnis ja magada nii väga viletsas toakeses.

Ühel päeval tuli sultani suurvisiir ja palus: „Tule jälle tagasi lossi. Sinna on saabunud võõras saatkond ja sa pead tulema seda tervitama. On veel palju muidki valitsusasju korraldada.“ Lahkumine kurvastas Abdällahi kui ka Fatmenet, ja nad istusid murelikult teine-teise kõrval. Nüüd tundis sultan, et armastab tütarlast üle kõige ega või temast lahkuda. Ja ta küsis otsustavalt Fatmenelt, kas ta ei tahaks talle naiseks tulla ja temaga lossi minna.

Noor tütarlaps oli sellest väga ehmunud. Kas temast, vaesest Fatmenest, pidi saama sultaniproua ja kas pidi ta asuma väikesest lihtsast onnist toredasse lossi? Ta ei teadnud, mis vastata, ja jooksis vanaema juure. Sääl jutustas ta, mis oli juhtunud. Eit oli seda juba aimanud, ja kui Fatmene nuttes peitis oma näo ta sülle, ütles ta temale: „Annan oma õnnistuse su abieluks ja luban sind sultaniga kaasa minna, kui ta annab tagasi mu prillid.“

Fatmene jooksis alla ja ütles sultanile: „Võtan su häämeelega meheks, aga sa pead mulle enne tagasi tooma vanaema prillid.“

Sultan lubas, tõttas lossi, kutsus kõik sõdurid kokku ja lubas neile poole oma aardeist, kui nad toovad talle prillid Pahareti kaevust. Mitmed kahtlesid ja tahtsid meelsamini loobuda kõigist maailma aardeist kui minna Pahareti kaevu ja siis kiirküüdiga põrgusse. Aga kümme julget sõdurit liitusid ühte, nad võtsid varustuseks kaasa reðeleid ja nõöri ja otsustasid laskuda kaevu.

Alguses läks kõik hästi. Nad lasid sügavale kaevu redeleid ja nõörid, mis nad kinnitasid kaevu suule, ega juhtunud midagi erilist. Aga vaevalt nad olid hakanud alla laskuma, kui neile vastu tuli kole mees, see oli kas vanakuri ise või mõni ta kaaslasist. Tal olid tulised silmad, ta hingeõhk haises pigist, kätel olid tal teravad küüned, ja iga sõrme otsast tuli leek välja. See koletis ajas julged mehed tagasi ja hüüdis kumedal häälel: „Veniati ipsissimus, veniati ipsissimus.“ Ja niipea kui

need julgurid katsusid laskuda sügavusse öösel või päeval, ikka tuli see kole peletis ja hüüdis neile „veniat ipsissimus“ — ja ajas mehed tagasi.

Ja nii pidid nad viimaks midagi korda saatmata nukralt lossi tagasi minema. Aga sultan oli veel kurvem kui nemad: sest Fatmene püsis oma otsuse juures ega lubanud sultanile naiseks minna, kui ei ole saanud tagasi prille. Ja sultan tundis päev-päevalt selgemini, et ta ei võinud elada ilma Fatmeneta. Ta oli meeleheitel. Viimaks otsustas ta visiiri nõuandel minna ühe vana munga juure, kes elas erakuna kõrves ja oli kuulus oma tarkuselt. Sultan esitas vanakesele oma asja ja küsis nõu.

„Jah,“ ütles vanake, „sa pead ise kaevu minema.“

„Mis? Kas pean tõesti minema musta pimedasse kaevu ja laskma vanakurja end veel äragi viia?“

„Ei ole mingit muud nõu, Abdallah. Sest sõnad, mida vanakuri — või kes see ka võis olla — alati hüüdis, on ladina keel ja tähendavad: tulgu ta ise oma kõrges isikus! Ma arvan, et ta mõtles sind, sultan. Sest sina ju käskisid visata prillid kaevu.“

Sultan läks minema noruspäi. Tal oli paha meel, et vanake oli käskinud teda ennast minna sinna koledasse kaevu. Ta veetis jällegi unetu öö. Aga et ei olnud mingit muud nõu, ja ta ikka enam igatses Fatmene järele, otsustas ta järgmisel hommikul minna kaevu prille otsima.

Ei juhtunud ka midagi, kui Abdallah laskus sügavusse. Tuline koletis ei tulnud nähtavale, vanal mungal oli siis ikkagi õigus. Sultan laskus ikka sügavamale ja sügavamale, ja mehed, kes valvasid kaevu suul, ei suutnud teda enam näha.

Mida sügavamale ta jõudis, seda pimedamaks ja koledamaks muutus kõik ses kummalises kuristikus, nii et sultan hakkas kartma. Aga ta ei pöörnud ümber. Sest mis tähendas talle elu, kui ta ei võinud Fatmenet endale saada! Mitu tundi oli ta juba käinud, ja ikka enam kadus ta lootus; ta jõudki hakkas lõppema. Siis kuulis ta alt segast kõminat, just nagu vasarate kõlksumist ja kolksumist. Ja mida allapoole ta laskus, seda tugevamaks läksid löögid, kuni need muutusid üsna kõrvulukustavaiks.

Viimaks oli ta ümber üsna valge ja ta seisis klaasukse ees, kuhu oli kirjutatud kuldtähtedega „Labor“. See viis haledasti valgustatud määratu suure saali.

Säält see kära kuulduski, sest sääl oli kõik liikvel. Kogu suur saal oli täis päratu suuri klaaskirste, mis olid ühendatud üksteisega klaastorudega. Kirstudesse pumbati lakkamatult vett, mida siis juhiti üles tuhandeis eri jugades. Igal pool ko-

hiseva, mühiseva ja vahutava vee ümber töötasid usinalt ja inukalt tillukesed käabusmehed.

Kui ta sisse astus, tuli tugev vanapoolne mees talle vastu, öeldes:

„Hää on, et sa tuled, Abdallah. Su prillid said just valmis. Meil oli kõva töö neid puhastades. Neli kuud ja kolm päeva oleme pidanud ühtsoodu neid uhtuma veega, aga nüüd on nad jälle selged.“

Selle vahel tõi väike käabus prillid ja andis need isanda käsul sultanile. Abdallah ei teadnud, mis öelda. Aga härra Labor — nii oli mehe nimi — arvas: „Meil ei ole aega kõnelda, sest minu töökojas peab lakkamatult tööd tegema, muidu ei oleks maa pääl allikais, ojades ja järvedes vett, sest mina pean seda siit üles päevavalgele muretsema. Nüüd pead ka sina ruttama, sultan, sest su kaaslased ja Fatmene ootavad sind hirmus ja kartuses.“

Nii ei olnud siis sultanil muud teha kui tänada härra Laborit ja asuda koduteele.

Suures rõõmus ei tunnud ta sugugi väsimust. Nagu orav hüppas ta astmelt astmele, sagedasti mõne vahelegi jättes. Allaminek oli tundunud õige pikk ja vaevaline, ülestulek oli nagu mäng. Kui ta jälle päevavalgele tuli, tundus talle, nagu oleks ta mõne minutiga üles roninud. Ta kaaslased tervitasid teda rõõmuga. Veel hüpe, ja sultan oli jälle maa pääl. Ja kuidas ta veel välja nägi! Üleni pori ja tolmuga kaetud. Aga sellest ta ei teinud väljagi. Ta teenrid tahtsid teda tagasi hoida, et tuua talle uusi riideid, aga ta kiskus end lahti ja jooksis sellisena Fatmene juure.

Tütarlaps nägi teda tulevat hingestunult ja õnnelikuna hõilutades prille kõrgel pää kohal. Ta hüüdis vanaema, ja kui eit nägi oma prille ja rõõmu, mis säras lapse silmist, hääbus kõik meelepaha ta südames ja ta ruttas Fatmenega sultanile vastu. Abdallah, sügavasti liigutatud Marianat nähes, langes põlvili, tänas jumalat ja suudles mõlema naise käsi. Vanaema tõstis ta sõbralikult naeratades üles, pani noorte käed kokku ja õnnistas neid.

Veel samal päeval peeti

pulmad. Vanaema andis oma prillid lastele. Ta arvas, et ta neid ei vaja, aga noored pidid neid au sees pidama. Mõlemad lubasid seda, ja nad on truult pidanud oma sõna kuni eluotsani. Ja prillid ei tuhmunud enam iialgi.

Väikese Jussi jõhvika- purk.

Juss oli väike isatu poiss. Ta asus maal väikeses majas oma ema, vanaema ja kahe õega. Hommikul pooles koidus juba läksid nad kõik põllule tööle ja prahkeldasid sääli kogu päeva rasket tööd teha. Öhtul istusid kõik tule ääres, ema paikas riideid, vanaema vestis muinasjutte, ja lapsed kuulasid suu lahti ta kummalisi lugusid. Siis heitsid kõik puhkama ja uinusid rahulikult.

Ühel päeval — Juss oli siis kaheksa aastat vana — jooksis ema külast lõõtsutades koju, kus ta oli olnud villu kauplemas. „Oi!“ hüüdis ta, „me oleme kõik kadunud! Kasakad tulevad!“

Mõne sõnaga jutustas ta, mis külas oli kuulnud, et kasakad marutuulena piki Põhjamaad ringi kihutavad. Talupojad ei osanud lahtutada kasakaid muust sõjaväest, nad pidasid kõiki vene sõdureid kasakaiks. Ja neist teati kõnelda kohutavaid lugusid. Kinnitati, et nad keetvat leent väikestest lastest ja joovat inimverd. Ja armutult põletavat ja hävitavat nad kõik, mis ette juhtub.

Seepärast inimesed püüdsid peita nende eest oma varanduse, kuidas iganes võisid. Kuuldes, et kasakad on tulemas, kaevasid nad suured augud maa sisse ja peitsid sinna oma elutarbeid. Kui kasakad olid minema läinud, kaevasid oma toiduained jälle välja. Kuid kasakad hakkasid kahtlema, kas asi tõesti nii on, ja kui nad kuhugi elumajja jõudsid, mis täitsa tühi oli, peksid ja piinasid nad peremeest, kuni see pidi juhatama nad sinna kohale, kuhu ta oli peitnud oma toiduained ja varanduse.

„Mis me, vaesed, nüüd teeme, kui kasakad siia tulevad?“ hädaldas ema. „Lepikul nad põletasid kogu maja, kui midagi söödavat ei leidnud. Ja meil ei ole midagi, pole isegi suutäit heinu hobusele anda!“

„Sa pead neile seda ütleva,“ arvas Juss. „Ja nad peavad sind ometi uskuma, sest see on ju kõik tõsi!“

„Annaks Jumal!“

„Kuid mina mõtlen siiski ära peita oma suure jõhvika-

purgi, mille õpetaja-proua meile andis. Kasakad ei pea seda saama, sest õpetaja-proua andis selle ju ometi meile, lastele.“

Ja väike Juss võttis keldrist jõhvikapurgi ja kaevas selle suure pihlaka alla maa sisse.

Teisel hommikul kuuldus valju kabjaplaginat, ja neli ratsanikku kihutasid suure hooga õue. Nad seisatasid trepi ees ja hakkasid hüüdma ja uksele põrutama. Jussi väikesed õed puhkesid nutma ja kisendasid hirmust. Aga Juss rahustas neid ja läks ust avama. Ema vaeseke oli vajunud vanaema suure leentooli ja vabises nagu haavaleht.

„Tere hommikut!“ hüüdis Juss kasakaile julgesti vastu. Need ainult pomisesid midagi vastuseks ja söötsid tuppä. Nad olid habemikud ja julmanäolised.

„Viina! Leiba! Liha! Heinu!“ hüüdsid kõik ühest suust ja tormasid naise kallale, kes poolsurnud oli hirmust.

Juss asetus ema ette.

„Tasa!“ ütles ta. „Kas oskab keegi teist soome keelt?“

„Mina!“ pomises üks.

„Seleta siis oma seltsimeestele, et me oleme väga vaesed, viina meil ei ole ja liha saame ainult jõulu ja lihavõtte ajal. Meil ei ole muud toidupoolist kui kotitais naereid ja natuke kuiva leiba. Ja sellest ei jatku teile neljale.“

Sõjamees pöördus oma kaaslaste poole ja pani neile poisi sõnad ümber. Nad vihastusid koledasti ja hakkasid ägedasti isekeskis kõnelema. Viimaks astus see, kes veidi soome keelt mõistis, Jussi juure, raputas teda tugevasti käsivarrest ja lausus:

„Me ei usu sind. Kuhu olete peitnud toiduained?“ Ja ta tõstis ähvardavalt käe mõõgapidemele.

Juss vaatas talle silmi ja sõnas:

„Kui te ei usu, mis ma kõnelen, siis otsige ise.“

Sõjamees, kes näis olevat salga juht, andis teistele lühikese käsu. Need tõstsid käed mütsi ääre ja lahkusid. Pea kõmises kogu maja nende raskeist sammest, nad paiskasid majariistad ümber, lõhkusid nõusid ja kolasisid kõik paigad läbi põningust keldrini. Tunni aja pärast tulid nad tagasi ja teatasid, et nad midagi pole leidnud.

„Kui sa nüüd kohe ei ütle, kuhu olete oma toiduained peitnud — ja nüüd küsin viimist korda — siis süütame su kodu põlema,“ ütles kasakas.

Vaene ema purskas nutma. Juss vaatas kasakale silmi ja ütles:

„Meil ei ole midagi, mitte midagi.“

Siis katsus kasakas teist abinõu. Ta talutas poisi toanurka ja ütles talle sõbraliku häälega:

„Mul on väike poeg kodus, Venemaal, ja ta ei valeta iialgi. Ta teab, et valetamine on häbiasi. Ega sinagi tahaks valetada oma isale —“

„Ta on surnud,“ lausus Juss kurvalt.

„Aga ta on sääl ülal taevas ja kuuleb, mis sa kõneled. Vasta mulle — kas oled toidust midagi ära peitnud?“

Juss mõtles pilgukese aega. „Olen,“ vastas ta viimaks.

Sõjamees teatas kaaslastele selle rõõmusõnumi, ja nad tõstsid valju hurraa-hüüde.

„Kuhu oled selle peitnud?“ küsis sõjamees.

„Tule,“ ütles Juss, „ma näitan sulle.“ Kõik neli kasakat astusid poisi järel õue. Ta viis nad suure pihlaka alla ja ütles: „Siin ta on.“

Nad hakkasid kaevama ja tõstsid maa seest välja jõhvikapurgi.

„Siin ta on!“ hüüdis Juss.

„Mis?“

„Toit, mille ära peitsin.“

Kasaka habemikud palged sähvasid vihast tulipunaseks.

„Kas sa meid pilkad?“ hüüdis ta.

„Sina ütlesid, et ma ei tohi valetada. Mina peitsin jõhvikapurgi, ja siin ta on.“

„Ma raiun su kõrvad pääst maha, sina väike lurjus,“ ähvardas kasakas.

„Kas seepärast, et sulle tõtt ütlesin? Mis ütleks su väike poeg, kui ta seda kuulda saaks?“

Kasakas ei vastanud. Siis haaras Juss ta käest kinni ja lausus: „Sa ei ole tõesti nii halb kui paistad. Mõttele, et sina oleksid soome sõjamees ja mina su poeg, kes ütleks: „Me oleme vaesed, meil ei ole muud rooga kui see purgitäis jõhvikaid, ja selle kingin mina sulle.“

Kasakas naeratas. Talle tuli meele oma väike mustasilmaline Nikolai kaugel Venemaal. Pilgu aega seisis ta sõna lau-sumata. Siis pöördus ta seltsimeeste poole ja käskis nad istuda hobuste selga.

„Nüüd läheme ära“, sõnas ta ja patsutas Jussi sõbralikult põsele. „Võta oma jõhvikapurk. Ei, anna see mulle. Ma võtan selle sult kui vaenlane ja annan ta sulle tagasi oma poja nimel.“

Kasakad istusid hobuse selga ja ratsutasid minema.

Raske ajaleht.

Perelmann'i järgi.

Mis tähendab pääga vaadata?

„Tehtud!“ ütles mulle vanem vend, lüües käega mööda köetud ahjupotte. „Õhtul teeme sinuga elektrilisi katseid.“

„Katseid? Uusi katseid!“ kordasin vaimustatult. „Millal? Kas praegu? Ma tahaksin praegu!“

„Iga tahtmise täitmiseks on vaja kannatust. Katsed teeme õhtul. Praegu pean minema.“

„Kas masina järele või?..“

„Millise masina?“

„Elektri. Eks katsete jaoks ole ju vaja masinat.“

„Masin, mis meile seks vaja, on juba olemas, ta on minu mapis... Ei, ei, ära sa tüki ilma minuta ühtigi mapi kallale sorima,“ aimas vend mu mõtte. „Midagi sa ei leia, teed ainult segadust,“ lisas ta palitult selga ajades.

„Kas masin on siis säääl?“

„Säääl, ära muretse.“

Ja vend lahkus kottu, jättes mapi masinaga hooletult väikesele lauakesele esikotta.

Kui raud oleks võinud tunda, ta oleks tunnud siis magneedi lähedal sedasama, mis tundsin mina, jäädes üksi venna mapiga. See tõmbas mind enda poole, vangistas kõik mu tunded ja mõtted. Võimatu oli mõelda millestki muust, asjatu oli püüda kõrvale vaadata... Imelik, et elektrimasin võib mahtuda mappi — ma ei kujutelnud teda endale sugugi nii lamedana. Mapp pole lukus, kui vaataks õige ettevaatlikult korraks sisse... Miski on mässitud ajalehte. Kastike? Ei, raamatud. Raamatud ja raamatud, midagi muud pole mapis. Kuidas ma ometi kohe ei taibanud, et vend naljatas: kuidas sa peidad elektrimasina mappi!

Vend tuli tühje käsi tagasi ja aimas kohe minu pettunud näoilmele mu nukruse põhjuse.

„Sa, poiss, oled vist mapi kallal käinud?“ küsis ta.

„Kus on masin?“ vastasin ma küsimusega.

„Mapis. Kas sa ei näinud?“

„Säääl on ju ainult raamatud.“

„Ja masin ka. Halvasti vaatasid. Millega sa vaatasid?“

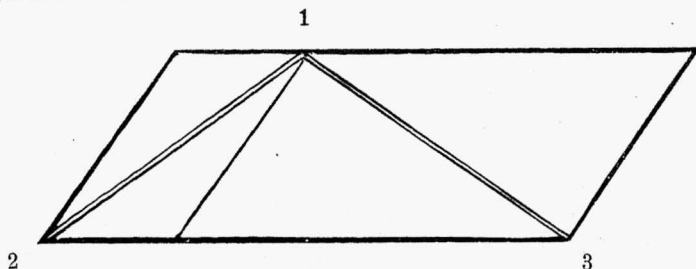
„Millega vaatasin! Silmadega!“

„See'p see ongi, et ainult silmadega. Pääga oleksid pidanud vaatama. Sellest on vähe, kui ainult niisama vahtida, — vaja aru saada, mis nägid. See tähendab, tuleb „pääga vaadata“.“

„Aga kuidas siis pääga vaadatakse?“

„Tahad, ma näitan sulle, mis vahe on silmadega ja kogu pääga vaatamises?“

Vend võttis taskust pliiatsi ja joonistas paberile sellise kujundi:

„Siin on raudteeliinid kahekordse joonega ja postmaanteed ühekordsega. Vaata ja ütle: kumb raudteeliin on pikem — 1-st 2-ni või 1-st 3-ni?“

„1-st 3-ni on tingimata pikem.“

„Seda sa näed silmadega. Aga vaata nüüd kujundit kord terve pääga.“

„Kuidas? Ma ei oska.“

„Terve pääga tuleb seda kujundit vaadata nii. Kujutle, et punkt 1-st on tõmmatud sirgjoon täisnurga all alumisele kiviteele 2→3.“

Vend tõmbas oma joonisel punktiirjoone.

„Kuidas jagab mu joon selle kivitee? Millisteks osadeks?“

„Pooleks.“

„Pooleks. Ja tähendab, kõik selle punktiirjoone punktid seisavad otsadelt 2 ja 3 ühel kaugusel? Mis sa siis nüüd ütled punktist 1—? Millele ta on lähemal, kas 2-le või 3-le?“

„Nüüd näen selgesti, et ta seisab neist ühekaugusel. Aga ennemini näis, et parempoolne raudtee on pikem pahempoolsest.“

„Ennemini sa vaatasid ainult silmadega, aga nüüd vaatasid asja kogu pääga. Kas taipasid vahet?“

„Taipas. Aga kus on siis masin?“

„Milline?.. Ah elektrimasin või?.. Mapis. Säälsamas, kus ennegi. Sa ei pannud tähele seepärast, et ei osanud pääga vaadata.“

Vend võttis mapist välja raamatupaki, avas selle ettevaatlikult, vabastas suure ajalehe ja andis mulle.

„Näe, siin ongi meie elektrimasin.“

Hämmastunult vaatasin ajalehele.

„Arvad, et lihtsalt paber, muud midagi?“ jatkas vend.

„Silmadele — jah, aga kes oskab vaadata kogu päaga, see peab tunnistama, et ajaleht kõlbab füüsiliseks katseriistaks.“

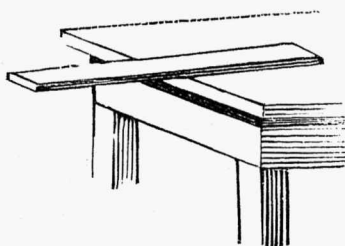
„Füüsiliseks katseriistaks? Et katseid teha?..“

„Ja-jah! Võta leht kätte: väga kerge, eks ole? Ja sa arvad, et sa muidugi alati suudad ta ühe sõrmega üles tõsta. Aga küll näed kohe, et sama leht mõnikord võib muutuda ka tinaraskeks. Anna mulle see joonlaud.“

„See ei kõlba kuhugi, puha ära näritud.“

„Seda parem. Pole kahju, kui murdub.“

Vend pani joonlaua lauale, nii et selle üks ots ulatus üle laua-ääre.

Vend pani joonlaua lauale.

Joonlaud murdus katki.

„Puuduta väljaulatuvat otsa. Kerge ümber kallutada, eks ole tõsi? Kuid katsu nüüd ka, kui ma katan teise poole ajalehega.“

Ta laotas ajalehe lauale, silus korralikult välja kõik kortsud ja kattis siis sellega joonlaua.

„Võta kepp ja löö kõvasti joonlaua üle serva ulatuva otsa pihta. Löö kõigest jõust!“

„Löön nii, et joonlaud lööb lehest läbi, kargab kohe vastu lage,“ hüüatasin hoogu võttes.

„Viruta nii kuidas jaksad.“

Löögi tagajärg oli täiesti ootamatu; kuuldus prauh, joonlaud murdus katki, aga leht jäi endiselt lauale, kattes veidra joonlaua teist poolt.

„Noh, kas ajaleht oli raskem kui sa mõtlesid?“ küsis vend kelmikalt.

Pöörasin segasena pilgu joonlaua tükilt ajalehele.

„Oli see katse? Elektriline?“

„Katse küll, kuid mitte elektriline. Elektrilised katsed on veel ees. Tahtsin sulle vaid näidata, et ajaleht tõesti kõlbab füüsilisteks katseteks.“

„Kuid miks ta ei lasknud joonlauda tõusta? Vaata, ma ju tõstan ta ometi kerge vaevaga lauvalt.“

„Selles see katse tuum ongi. Lehele rõhub õhk ja mitte väikese jõuga: iga ruutsentimeeter lehe pinnast omab õhurõhumise, mis võrdub tervele kilogrammile. Kui lüüakse joonlaua üle serva ulatava otsa pihta, siis oma teise otsaga ta toetub altpoolt vastu ajalehte; leht peab üles tõusma. Kui see tehakse aeglaselt, siis jõuab õhk tungida kerkiva lehe alla välispoolt ja oma survega tasakaalustab rõhumise, milline avaldub ülalt lehepaberi päälispinnale. Kuid sinu löök oli nõnda kiire, et õhk ei jõudnud veel lehe alla tungida: lehe servad puutusid veel lauda, kui keskkohatuba oli tuules. Seepärast ei tulnud sul ainult tõsta ajalehte, vaid lehte ühes tema pääle rõhuva õhuga. Lühemalt öelda: sul oli vaja joonlauaga tõsta täpsalt selline raskus kilogrammides, nimelt nii mitu kilogrammi, kui mitu ruutsentimeetrit sisaldas antud lehepind. Oleks see olnud paberitükk, mille suurus 16 ruut-sm. (16 cm²) — ruudukene küljega 4 sm. — siis õhurõhumine sellisele paberitükile oleks olnud võrdne 16 kilogrammile. Kuid tõstetud paberi tükk oli märksa suurem — tähendab, tuli tõsta päris kena koormake, võib-olla, et mõni 50 kilo. Sellist koormat joonlaud ei suutnud taluda — ja murdus. Usud sa nüüd, et ajalehega võib teha katseid? Kui pimeneb, asume elektriliste katsete tegemisele.“

TEINE JAAM

A H I

Millal õppisid inimesed tuld tegema?

Kui rõõmsalt praksuvad puud ahjus talveõhtul! Kui vaatad tulle, on kerge kujutella igasuguseid imeväärseid asju — põlevaid linnu, piiratud kindlusi. Halgude praksumine tuletab meele püssipauke, ja tulekeeled on kui sõdurid, kes jooksevad üles mööda kindluse seinu.

Vanasti inimesed arvasid, et tules elavad väikesed tulusalalikud — tulivaimud. Oli ka inimesi, kes pidasid tuld jumaluseks ja ehtasid templeid ta auks. Sadu aastaid põlesid neis templeis kustumatult tuled, mis pühendatud tulejumalale.

Kustumatu tule hoidmise komme on üks vanemaid kombeid maailmas. Palju kümneid tuhandeid aastaid tagasi inimesed ei osanud süüdata tuld. Nad ei süüdanud tuld, vaid leidsid, nagu praegu leitakse kalliskive. Pole ime, et siis tuld hoiti kui kallist aaret. Kui ta kustus, ei saanud enam teist — ise tuld teha ju inimesed ei osanud.

Juhtus, et välgud süütasid puu. Inimesed vaatasid hirmuga tulilooma, kes õgis puud, murdes praginal oksa ja lakkudes keelega koort. Hirm oli läheneda, kuid ära minna ei täidnud: külmal ööl oli põleva puu juures soe ja mõnus olla.

Kuid ürginimene oli julge. Tal tuli võidelda hiigelsuure karvase mammutiga kui ka võimsa koopakaruga. Lõpuks leidis ka kangelasi, kes ei peljanud läheneda kustuvale tulele. Teadmata on, kes esimesena sõandas haarata põleva oksa ja tuua koju see imeväärne saak. Võib olla, et seda ei teinud üks inimene, vaid mitu mitmes kohas. Kuidas sellega ka ei ole, kuid leidis julgeid, leidlikke inimesi, kes taltsutasid tule nagu taltsutatatakse metsloomi.

Edison, kes leiutas elektrilambi, ei ole miski nende karvaste, pikakäeliste, kohmakate inimeste kõrval. Kui ei oleks tuld, me erineksime väga vähe orangutangist või gorillast.

Hele tuli valgustas ürginimeste koopaid ja muldonne. Kuid möödus hulk aastatuhandeid enne kui inimesed õppisid ise tuld tegema.

Osates ise tuld teha, inimesel ei tarvitsenud karta ta kaotust. Kui torm või sadu kustutasid lõkke, võis alati süüdata uue. Kuid veel kaua põlesid templeis kustumatud tuled, tuledades meele aegu, kui tuld ei osatud teha, kui tuli oli kallis ja haruldane leiutis.

Kui imelik see ka ei ole, kuid kõige vanem tulesüütamise viis on säilinud meie päevini. Ürginimesed tegid tuld, hõõrudes üht puukepi otsa vastu teist.

Meie ka tekitame tuld, hõõrudes — tikku vastu karpi.

Kuid vahe on, ja suurgi. Tiku süütamine on silmapilgu töö. Kuid puutüki süütamiseks, kui see olekski väga kuiv, peab tegelema minutit viis või enamgi. Ja seda peab oskama. Tiku süütab igauks, kuid katsuge süüdata tuli ürginimese kombel. Kahtlen väga, kas meil tuleks sellest midagi välja.

Miks tikud süüvad?

Ürginimesel ei olnud selliseid abinõusid nagu on meil. Tal ei olnud saagi ega hõõvliit. Ta saagis ja hõõveldas terava kivi või luukilluga. Sellise tööriistaga ei olnud kerge töötada. Pidi nii kaua hõõruma ja kaapima, et puu soojenes ja mõnikord süttiski. See arvatavasti osutaski ürginimesele, et tuld võib saada hõõrudes.

Selleks, et puu sütiks, on vaja teda väga tugevasti kuumutada. Tähendab, on vaja väga kaua hõõruda üht keppi vastu teist.

Tikud on teine asi. Tikupää on aimest, mis sütib juba väikesest kuumusest.

Vaja ainult tikuga puudutada tulist rauda, näiteks, ahjuust, et tikk sütiks. Aga kui puudutate ust tiku teise otsaga, siis see ei süti. Seepärast tikku pole vaja hõõruda viit minutit. Tõmbad korra — ja juba ta põlebki.

Millal leiutati tikud?

Tikud leiutati üsna hiljuti. 1933. aastal pühitsetakse esimese tikuvabriku saja-aastast asutamispäeva. Enne seda saadi tuld teistviisi. Sada aastat tagasi inimesed kandsid taskus tikukarbi asemel karpi, milles oli kolm kummalist asja: tükike terast, väike kivi ja tükk mingit käsna.

Kui oleks küsitud, mis need on, siis oleks öeldud, et teras on tuleraud, kivi — tulekivi, ja käsnatükk — tael.

Kohe mitu asja ühe asemel!

Kuidas siis saadi tuld?

Piibumehel, kes tahtis piibule tuld raiuda, oli ühes käes tuleraud, teises tulekivi ja tael. Ta lõi tulerauaga vastu kivi. Mitte midagi! Veel! Jälle mitte midagi! Veel kord! Rauast kargab säde, kuid tael ei süti. Lõpuks, neljandal või viiendal korral tael sütib.

Õieti pole see miski muu kui meie tuttav tulemasin ehk „välgumihkel“. Masinas on ka kivi, samuti ka teras — rattake, on ka tael — bensiiniga imbutatud taht.

Tuld lüüa ei olnud nii lihtne. Vähemalt, kui eurooplased-reisijad tahtsid gröönlasile-eskimodele õpetada oma tulesüütamisviisi, siis need loobusid sellest. Eskimod leidsid, et nende vana viis on parem: nad tegid tuld nagu ürginimesed — keerutades rihmaga keppi, mis asetses kuival puutükil.

Ja eurooplased isegi oleksid vahetanud kivi ja tuleraua millegi paremaga. Ilmusid müügile igasugused keemilised tule-
raudad, üks teisest keerulisem.

Oli tikke, mis süttisid väävlihappega kokku puutudes; oli tikke, mille klaaspää oli vaja tangidega katki pigistada, et süttiks tuli; lõpuks oli kõiksugu keerulisi klaasaparaate. Kuid kõik oli ebamõnus ja kallid.

Nii kestis see, kuni leiutati fosfortikud.

Fosfor — see on aine, mis sütib õige väikesest kuumusest, juba 60 kraadi juures. Näib, et paremat materjali tikkudeks pole vajagi. Kuid ka fosfortikud ei kõlvanud kuhugi, võrreldes meie praegustega.

Nad olid väga mürgised, ja, mis pääasi, süttisid liig kergesti. Tiku süütamiseks oli vaja tõmmata sellega kord mööda seina või põlvegi. Tiku süttides tekkis plahvatus. Pää lendas tükkideks nagu väike pomm. Pärast põlemist tikk jättis endast halva mälestuse vastiku väävliuitsu näol. Tikupääs oli päale fosfori veel väävliit, mis põledes muutus väävliuitsuks.

Lõpuks, aastat kuuskümmend tagasi ilmusid „hädaohutud“ või „rootsi“ tikud, mida nüüdki tarvitatakse. Nende päädes ei ole sugugi fosforit, ta asendati teise põleva ainega. Väävliit neis ka ei ole. Nad on hädaohutud ega ole nii mürgised.

Miks vesi ei põle?

Mõned asjad sütivad, kui neid tugevasti kuumutada. Teised hakkavad väga kergesti põlema. Kuid on ka selliseid, mis üldse ei põle.

Vesi, näiteks, ei põle.

Kas tahate teada — miks?

Sellesama pärast miks tuhkki ei põle.

Vesi ise tekkis põlemisest.

Aga mis on vaja põletada, et saada vett? Vesinik — gaas, millega on täidetud õhupallid.

Ameerikas hakati täitma nüüd õhupalle teise gaasiga — heeliumiga. Heelium ei põle, seepärast lendamine sellistel õhupallidel on hädaohutum.

Kuhu kaovad halud ahju kütmisel?

Kuurist toodi suur sületäis halge, heideti prantsatades ahju ette. Tugevad, tüsedad halud. Lõhnavad nagu oleks jõulupuu toas.

Ahi pandi küdema. Vaatad, tunni-paari pärast ei ole sületäiest enam midagi järel. Ainult märg laik põrandal — sulanud lumest — ja paar peotäit tuhka.

Kuhu sai sületäis puid?

Põles ära.

Mis see on: põles ära?

Vaja järele uurida. Küünal kaob samuti põledes ära. Kuidas, kas ta päriselt kaob või see näib aga?

Tehkem selline katse: võtame lusika ja küünla, hoiamе lusika küünla kohal. Lusikas läheb uduseks, kattub veetilkadega. Kust tuli vesi? On selge, et küünlast, mitte kustki mujalt.

Nüüd pühime lusika puhtaks ja pistame ta küünlatulle: ta kattub nõega — söetükikestega. Kust tuli süsi? Jällegi küünlast. — Miks siis enam ei olnud sütt ega vett näha?

Samal põhjusel, miks majas pole näha latte ega naelu. Latid, naelad ja telliskivid tulevad nähtavale alles tulekahju ajal. Nii on ka siin: vesi ja süsi ilmuvad alles siis, kui teeme väikese tulekahju — süütame küünla.

Kui küünal põleb, tekivad tast vesi ja süsi. Aga kuhu need saavad?

Vesi tõuseb auruna lendu. See aur korjubki lusikale, kui hoiamе selle tule kohal. — Aga kuhu kaob süsi?

Kui küünal suitseb, süsi lendub nõena väikeste tükikestena — ja laskub laele, seintele, ümbritsevaile asjadele.

Kuid, kui küünal hästi põleb, nõge ei teki — süsi põleb kõik puhtalt ära.

Põleb? Mis see on: põleb?

Lugu algab jälle otsast. Kuhu saab süsi, kui ta ära põleb?

Üks kahest: kas ta kaob hoopis ära või muutub millekski muuks, mida me lihtsalt ei näe.

Katsume selle nägematu asja kinni püüda.

Seks katseks vajame mõnd asja. Need on — kaks tühja purki, küünlajupp ja klaas. Küünal on traadi otsas, et teda oleks parem purki lasta. Klaasis on lubjavesi.

Lubjavesi valmistatakse nii: võetakse natuke kustutamata lupja, loksutatakse vees segi ja kurnatakse läbi kuivatuspaber. Kui vesi on segane, kurnatakse veel kord, et ta oleks päris selge.

Nüüd süütame küünlajupi ja laseme ta ettevaatlikult purgi põhja. Ta põleb, põleb ja siis kustub. Tõmbame ta välja ja laseme uuesti purki. Nüüd ta kustub kohe, nagu vees.

Tähendab, purgis on midagi, mis segab põlemist.

Mis sääl võib olla? Silmaga ei ole midagi näha.

Siis teeme nii: valame purki lubjavett. Vesi häguneb — läheb valgeks. Aga kui valame lubjavett teise purki, kus midagi ei olnud, siis ta jääb endiselt läbipaistvaks.

Tähendab, ses purgis, kus enne põles küünal, on mingi nägematu gaas, mis teeb lubjavee häguseks.

Õpetlased nimetasid selle gaasi — süsihapuks gaasiks. Nad leidsid, et süsihappu gaas tekib ka siis, kui põleb süsi.

Nüüd võime vastata küsimusele, kuhu kaob küünal. Ta muutub esiteks veeks ja söeks. Vesi aurab ära, aga süsi põleb ja muutub süsihapuks gaasiks. Seesama toimub ka puudega. Nad muutuvad samuti söeks ja veeks. Süsi põleb ära, ehk küll mitte kõik — natuke põlemata sütt jääb alati ahju. Kuid põlenud süsi, s. t. süsihappu gaas, lendab ühes veeauruga korstnasse. Valge suits, mis tõuseb talvel korstnaist, ongi veeaur, mis tihenes külmas õhus veetilkadeks. Ja kui suits on must, siis see tähendab, et ahi suitseb, — suitsu hulka jääb palju põlemata sütt — nõge.

Noorte õhuasjanduse osa.

Miks püsib lennuk õhus?

Miks püsib lennuk õhus? Ta on ju nii määratu raske! Päälegi teeb ta sääl veel igasugu kunsttükke, surmasõlmi, lendab selili, laskub küljeli jne. Mis jõud teda sääl ülal peab, teda sääl hullata lubab? Me ise oleme ju palju kergemad kui vähemgi lennuk, aga ei saa maast lahtigi! Aga nagu kõik suured asjad on lihtsad, nii ka lendamise põhimõtted. Vaatame veidi.

Tuult juba tunneme. Tormise ilmaga takistab ta meid vastutuult jooksmisel, allatuult jooksmisel aitab ta meile aga kõvasti kaasa, ta tõukab rasked veskitiivad liikuma, — ühe sõnaga, ta on jõud. Tuul pole aga muud kui õhu liikumine ja mida tugevamini ta liigub, seda tugevam on ta jõud. Ta mitte ainult ei tõuka mööda maad, ta tõstab

ka üles. Võtame tugeva tuulega õues nõõril pesu kuivatades suure voodilina alt äärest kinni, siis näeme, kuidas tuul tahab kogu lina tõsta üles pesunõõri kõrguseni ja kisub meidki kaasa.

Teeme säärase katse. Võtame kaks õhukest vineerlauda või papp-tahvlit, millest üks 1 ruutmeeter ja teine $\frac{1}{2}$ ruutmeetrit suur, riputame need tuulise ilmaga õues servapidi üles ja kinnitame laudadele umb. ühe kolmandiku lauamõõdu kohal, ülalt kinnitusservast arvates, nii palju mingit raskust, et laudad tuulesurve tõttu moodustavad $15-20^\circ$ nurga maapinnaga, siis märkame, et suurem laud hoiab nii ülal kaks korda suurema raskuse kui väike laud. Edasi, — mitmesuguse tuule puhul märkame, et kaks korda tugevama tuulega suudab sama laud tõsta neli korda suurema raskuse, kolm korda tugevama tuule puhul üheksa korda suurema jne. Sellest järeldame, et tuule mõju, jõud ehk surve lauale on: 1) seda suurem, mida suurem on laua pind ja 2) seda suurem, mida kiirem ehk tugevam on tuul. Nii suudame kiire tuuleliikumise ehk tugeva tuule puhul tõsta sama raskuse palju vähema kandepinna ehk laua abil kui vaikse tuulega.

Aga alati pole ju tuult, mis siis teha? Kuid me saame ju tuult ehk õhuliikumist ka ise tekitada. Teame ju kõik, et jalgrattal, lahtises autos või raudteevaguni lahtisel rõdul kiiresti sõites isegi vaikse ilmaga tunneme tugevat tuult või õigemini õhu survet endale. Müts kipub lendu ja kaelasall lehvib nagu lipp. Või kui veame joostes papp-tahvlit serviti järele, siis märkame, et ta õhku tõuseb. Ka suurt lumelabidat vart-pidi ümber viristades tõuseb see õhku — seda kõrgemale, mida tugevamini seda õõritame. Tähendab, ka mingi jõu abil tekitatud liikumisega saame samuti kätte õhu- ehk tuulesurve, samasuguse nagu loomuliku tuule oma.

Kui nüüd kiiresti joostes vaikse ilmaga ühe papp-tahvli või tuulemao järele veame, siis näeme, et ta kergib üles, kuni ta on maapinnale horisontaalne. Niipea aga kui ta võtab vertikaalasendi, langeb ta alla. Kui jookseme vastu tuult, siis märkame, et papp juba palju vähema jooksukiiruse juures üles kergib.

Tähendab, et õhu vastusurve, tuule surve jne. on see jõud, mis meie papp-tahvli maast üles tõstab. Kui õhk liigub (tuul), siis on see surve juba olemas. Kui on vaikne, siis on tarvis see surve välja kutsuda, andes papp-tahvlile teatud kiirusega liikumise õhus.

Kui vaatleme lennukit, siis näeme, et sel on tiivad, mis täidavad meie vineerlaua või papp-tahvli aset. Kuid lennukil on veel mootor, mille võlli otsa on asetatud propeller ja mis meie enese, s. o. vedaja osa täidab. Tähendab, et propeller, mis mootori jõul pöörlema pannakse ja mille töötamise juure me edaspidi tagasi tuleme, veab, annab lennukile teatava kiirusega liikumise. Lennuk liikudes kutsub õhu poolt välja surve oma tahapoole lüngu asetatud tiibadele ja see õhusurve, mis tekib lennuki liikumisest õhus tema tiibadele ehk kandepindadele, ongi see jõud, mis lennuki õhus hoiab.

Loodame tuua järgmises numbris juba esimese lennuki mudeli.

A. Elbrecht.

Löö sekka!

Viimases numbris algatatud noorte lõbusal vaidlusnurgal „Löö sekka!“ on olnud ootamatult suur edu. Vikerlased on tõesti nii suurel arvul ja nii huvitavalt sekka löönud, et käesolevas numbris selle avaldamiseks määratud ruum kaugeltki

ei piisanud. Ainult osa vastuste avaldamine ei oleks ka sobiv ega ka vastajate huvides, seepärast toimetuse otsustas selle suurekspaisunud osa käesolevast numbrist välja jätta, seda järgmises numbris (№ 8) täielikult tuues. Huvitav ta saab, seda võime praegu juba ette öelda.

Kõvu pähkleid.

Esimene pähkel.

Võtmega salakiri.

Võti:

— Tõe vastand.

— Linn
Lõuna-Eestis.

— Riietuse
osa.

Salakiri:

Need siin kõrval ei ole hieroglüüfid ega kiilkiri, mitte ka münassaarlaste sirvilauad, vaid harilik salakiri väljamõeldud tähtedega, millele võti juure on lisatud. Kuid enne tulevad võtmes antud sõnad üles arvata. Selles ongi siin see pääkonks. Õieti üles arvatud sõnust õpime tundma salatähed ja nendega avame salakirja.

Teine pähkel.

Üheksa inimest eksis mägedesse, kusjuures neil oli teemoona ainult viieks päevaks. Järgmisel päeval nad kohtusid veel mõne eksinuga, kel polnud teemoona. Siis nad

jagasid kõik teemoona üksteisega vennalikult, millest jätkus igapähele kolmeks päevaks.— Kui palju eksinuid oli teises seltskonnas?

Nende kahe pähkli puremiseks annan aega 5. märtsini. Kes neist jagu saab, saatku mulle näha „Vikerkaare“ toimetusse Tallinnas, Rataskaevu 22.

Kellel õnnestub nende õiget tuuma kätte saada, nende nimed panen järgmisse numbrisse ühes õigete lahendustega. Hääd isu närimiseks soovib

Onkel Jaak.

Üks kirjatükk «Vik.» nr. 7 ja nr. 8 vabajaaks.

„Vikerkaare“ toimetus ja talitus võivad juba rõõmuga teatada oma arvukale lugejate ja sõprade perele, et meie ajakiri on pea täieliselt saamas ülekoolituseks koolidevaheliseks noorte ajakirjaks, nagu oli seda kord varemalt ilmudeski. Igas kuus läheb nüüd „Vik.“ uus number suurel hulgal algkoolidesse, täienduskoolidesse, aga ka juba paljudesse keskkoolidesse. Veel veidi kannatust, veel ehk kuu või paar, siis on ka viimased seni kogemata viibinud alg-, täiendus-, kutse- ja keskkoolide juhatajad või raamatukoguhoidjad jõudnud oma kooli aadressi talitusele teatavaks teha — ütlemele näit. lähima postasutise kaudu — ja värske „Vikerkaar“ läheb ka sinna — peaksite küll nägema, mis-suguse rõõmsa näoga ja elujõu-küllusega, nii et ükski ei suuda sääljuresse mossi jääda, olgu tal kas või eile veel kõik põhjalikult räbala lasti läinud ja homsest pole oodata midagi hääd! Küll „Vikerkaar“ ütleb, kuidas asja jälle parandada; katsuge kord pöörduda toimetuse poole — näete! Kõigest majanduse ja muust kriisist hoolimata saab see, kes on agar ja hakkaja, tänapäev maailmas veel nii mõnegi üldiselt lootuse- tuks ja võimatuks tunnustatud kummalise asjaga valmis, nagu seda ju näitab, noh, kas või „Vikerkaare“ enese väljaandminegi. Noorte jaoks ei ole võimatusi ega lootusetusi ja noorte ajakirjal ei tohi ka olla! Või teeme õige säärase katse: Küsige isalt, emalt, tädilt, onult, õpetajalt, naaberrahvalt jne., või kui teate veel mõne õige targa mehe, siis ka sellelt, mis on üldse võimatu. Ja siis teatage sellest, Vikerkaarele“, eks siis järgmisis numbreis näe, mis paika peab ja mis mitte. Praegusel hetkel näib meile ainult üks asi nii natuke nagu võimatu, ja see on — kui mõnes koolis, õpilasringis, raamatukogus ei ole „Vikerkaart“ nr. 1 pääle. Sest arvake ise, mis see tähendab, kui nüüd „Vik.“ on tellitud nr. nr. 6 kuni 15, s. o. 1931. a. pääle, kuid puuduvad esimesed lõoknumbrid, nr. nr. 1—5! Ja mispärast puuduvad? Mille muu pärast kui et säästa 125 senti ja veidi jalavaeva, mis oleks raamatukaupluse, postkontoris või postiagentuuri minekuga. — Noh, kui asi nii, siis, jah, siis on sääll küll kriis — majanduse, ettevõtlikkuse, sügava lume ja külma ilma jne., jne. kriis, kõik kriisid kokku, niipalju kui neid ajalehtede poolt on leitud ja laiutatud, ja siis tahame meie, vikerlased, küll minna ühele vastuoksusele ning tõestada ühe võimatuse, nimelt tahame sinna minna ja teha sääll võimatuks selle kriisi, kõik need kriisid kokku. Kuidas? — seda teab juba iga vana, nr. 1 pääle, vikerlane isegi, kes on ju alati ise-me-es. Teised aga ja uued, alles nr. 6 pääle vikerlased, samuti tulevased vikerlased, saavad asjast kuulda mõnes järgmises numbris. Seniks aga nägemiseni, sest peame hakkama uute tellijate jaoks „Vik.“ seniilmunud numbrite pakke valmis panema, ja see on isegi tükk tööd.

Toimetus: J. Käis, J. Parijõgi, O. Luts, A. Oengo-Johanson, M. Nurmik, H. Valma, H. Tõnisson, L. Jürisson, A. Burmeister. **Vastutav ja tegev toimetaja:** M. Nurmik.

Talitusjuht: H. Valma. **Väljaandja:** „Töökool“. **Toimet. ja talit.:** Tallinn, Rataskaevu 22.

Tellimishind: aastas 2 kr. 50 s., poolaastas 1 kr. 25 s., üksiknr. 25 s.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.